

AGENCIJA ZA ZAŠTITU TRŽIŠNOG NATJECANJA

Prikaz stanja na tržištu mlijeka i mliječnih proizvoda u Republici Hrvatskoj u 2017.

Uvod

AZTN je pokrenuo istraživanje u studenome 2017., kada je poslan anketni upitnik svim bitnim dionicima na mjerodavnom tržištu proizvodnje i otkupa sirovog kravljeg mlijeka i proizvodnje i prodaje konzumnog mlijeka i mliječnih proizvoda. Također, za potrebe ovog istraživanja kontaktirani su Hrvatska poljoprivredna agencija (HPA), Hrvatska gospodarska komora (HGK), Državni zavod za statistiku (DZS) i Ministarstvo financija - Carinska uprava.

Istraživanjem je obuhvaćeno dvanaest poduzetnika: Dukat, Vindija, Belje, Meggle Hrvatska, Zdenka-Mliječni proizvodi, PIK Rijeka, Mljekara Sinj, KIM, Novi Domil, Mljekara BIZ, Euro-Milk te Mini Mljekara Veronika. Sam uzorak je reprezentativan jer prema podacima HPA, prvih pet poduzetnika, koji su i u uzorku AZTN-a (Dukat, Vindija, Belje, Meggle Hrvatska, Zdenka-Mliječni proizvodi), zajednički imaju tržišni udio od 88 posto na tržištu otkupa sirovog kravljeg mlijeka u RH u 2016., odnosno 91 posto u 2017.

Cilj istraživanja bio je prikupljanje podataka i utvrđivanje činjenica i okolnosti koje se odnose na strukturu tržišta mlijeka i mliječnih proizvoda, odnosa na predmetnom tržištu, od proizvodnje sirovog mlijeka, prerade te distribucije prema krajnjim potrošačima. U tom smislu, istraživanje je strukturirano kroz određene tematske cjeline i kroz analizu zakonodavnog i provedbenog okvira tržišta mlijeka i mliječnih proizvoda s razumijevanjem promjena koje su se bilježile. Nadalje, provedena je analiza općih pokazatelja stanja na tržištu mlijeka i mliječnih proizvoda u RH i utvrđene su činjenice u odnosu na položaj pojedinog dionika u lancu opskrbe mlijekom i mliječnim proizvodima. Zatim su utvrđene relevantne činjenice o načinu i mehanizmu određivanja otkupne cijene sirovog kravljeg mlijeka i maloprodajnih cijena konzumnog mlijeka i mliječnih proizvoda u RH, analizirani su međusobni odnosi između primarnih proizvođača i prerađivača (mljekare) i odnosi između mljekara i trgovačkih lanaca u lancu opskrbe mlijekom i mliječnim proizvodima.

Zakonodavni okvir otkupa sirovog kravljeg mlijeka

U dijelu koji se odnosi na zakonodavni okvir otkupa sirovog kravljeg mlijeka, rezultati istraživanja u bitnome su pokazali kako su do 2012. godine, zbog otežanog položaja proizvođača sirovog mlijeka, otkupne cijene sirovog kravljeg mlijeka u određenoj mjeri bile određivane uz sudjelovanje resornog ministarstva kao moderatora.

Značajnije promjene u sustavu određivanja cijena otkupa mlijeka bilježe se u veljači 2012., kada su se na inicijativu prerađivača mlijeka ponovno sastali proizvođači i prerađivači mlijeka, kako bi dogovorili novi način formiranja cijene i kada je potpisan Sporazum o utvrđivanju modela izračuna otkupne cijene svježeg sirovog mlijeka.

Na sastanku Stručnog savjeta za praćenje stanja u proizvodnji i preradi mlijeka u listopadu 2012., utvrđeno je da se navedeni Sporazum više neće primjenjivati te će svaka mljekara samostalno ili u dogovoru s proizvođačem odrediti otkupnu cijenu. Stoga se navedeni datum može smatrati početkom slobodnog formiranja otkupne cijene sirovog mlijeka.

Bitna promjena u mliječnom sektoru vezana je uz činjenicu da je Ministarstvo poljoprivrede implementiralo „mliječni paket“ kojim se uređuju odnosi pri prodaji i kupovini svježeg sirovog mlijeka. Naime, Ministarstvo je zbog zaštite proizvođača mlijeka donijelo tri nova propisa, kojima se regulira odnos između proizvođača i otkuplivača te precizno propisuju parametri o polaznom postotku mliječne masti i bjelančevina, što izravno utječe na otkupnu cijenu sirovog mlijeka. Propisi koji su doneseni su Pravilnik o uređenju ugovornih odnosa u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda (25. ožujka 2017.), Pravilnik o utvrđivanju sastava sirovog mlijeka (1. travnja 2017.) te Pravilnik o mlijeku i mliječnim proizvodima (13. srpnja 2017.)

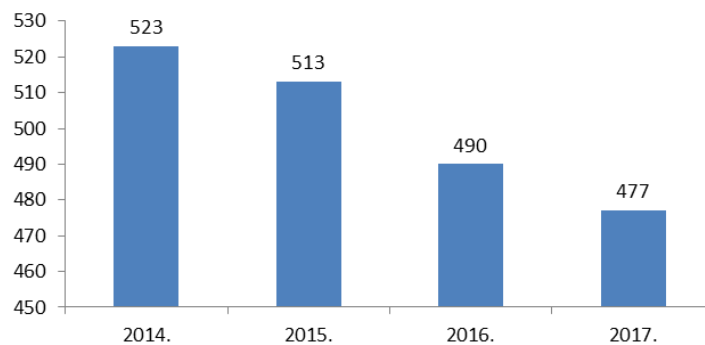
Od ostalih recentnih promjena u zakonodavnom smislu treba spomenuti kako je 2017. godine stupio je na snagu Pravilnik o provedbi izravne potpore poljoprivredi i IAKS mjera ruralnog razvoja za 2017. godinu (3. ožujka 2017.), Pravilnik o provedbi Programa potpore proizvođačima radi obnove narušenog proizvodnog potencijala u sektoru govedarstva za razdoblje od 2018. do 2020. godine (8. kolovoza 2018.) te Uredba o pružanju iznimne potpore za prilagodbu proizvođačima mlijeka (17. ožujka 2017).

Treba spomenuti i Pravilnik o obveznoj dostavi podataka u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda. Prvi otkuplivač je obveznik dostave izvješća Agenciji za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. Izvješće sadrži točan podatak o ukupnim količinama mlijeka koje su mu isporučene od proizvođača mlijeka iz područja EU-a u prethodnom mjesecu te točan popis proizvođača s područja RH s pripadajućim OIB-om i jedinstvenim matičnim identifikacijskim brojem poljoprivrednika kao i podatke o količinama koje su mu isporučene po proizvođaču u prethodnom mjesecu. Proizvođač mlijeka koji isporučuje mlijeko prvom otkuplivaču koji ima sjedište izvan područja RH, obveznik je dostave izvješća koje sadrži točan podatak o ukupnim količinama mlijeka koje je isporučio tim otkuplivačima.

Visoko koncentrirano tržište

U odnosu na strukturu tržišta otkupa sirovog kravljeg mlijeka u RH, rezultati istraživanja pokazali su da je riječ o visoko koncentriranom tržištu, budući da prva tri otkuplivača (Dukat, Vindija, Belje) u 2017. imaju zajednički tržišni udio od 82 posto, dok je u prethodnoj 2016. iznosio 79 posto. To upućuje na zaključak o rastu koncentriranosti tržišta otkupa sirovog kravljeg mlijeka, no ovdje treba napomenuti da je KIM prestao s otkupom u 2017., odnosno da matično društvo Dukat isključivo otkupljuje sirovo kravlje mlijeko i za sebe i za KIM te je stoga posljedično došlo do rasta koncentriranosti na tržištu otkupa sirovog kravljeg mlijeka.

Grafički prikaz isporučene količine sirovog kravljeg mlijeka u razdoblju 2013. do 2017. (u milijunima kg)

Izvor: publikacija "Govedarstvo; Godišnje izvješće 2017.", HPA, str. 16.

Obrada: AZTN

Otkupne cijene sirovog mlijeka u RH

Po pitanju prosječne otkupne cijene sirovog kravljeg mlijeka, rezultati istraživanja su pokazali da je, promatrajući podatke od dvanaest anketiranih poduzetnika, najviša prosječna otkupna cijena sirovog kravljeg mlijeka isplaćena kooperantima u 2016. godini iznosila 2,59 kuna za litru, dok je ista u 2017. godini iznosila 2,56 kuna.

Najniža prosječna otkupna cijena u 2016. godini iznosila je 2,06 kuna, dok je u 2017. godini iznosila 2,22 kuna te se, dakle, bilježi rast najniže prosječne isplaćene cijene otkupa mlijeka.

Prosječna cijena otkupa sirovog kravljeg mlijeka u 2016. godini iznosila je 2,23 kuna, a u 2017. godini 2,39 kuna za litru. Navedeno upućuje na zaključak o povećanju prosječne otkupne cijene za 0,16 kuna po litri svježeg kravljeg mlijeka u 2017. godini u odnosu na prethodnu.

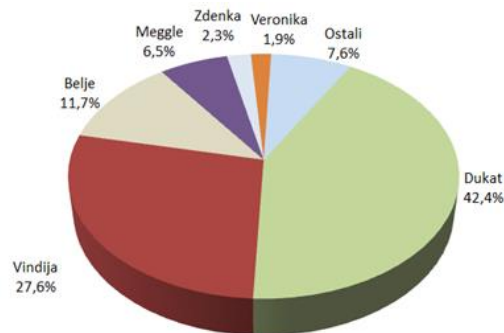
Cijena mlijeka u otkupu zavisi prije svega o postotku mliječne masti i bjelančevina. Dodatno se primjenjuje i korekcija cijene mlijeka, zavisno od broja mikroorganizama i somatskih stanica. Otkupljivači sirovog kravljeg mlijeka dodatnim tvorničkim premijama na osnovnu cijenu mlijeka stimuliraju proizvođače sirovog kravljeg mlijeka, odnosno kooperante na proizvodnju većih količina.

Osim podataka o cijenama otkupa mlijeka utvrđenima temeljem anketnog upitnika, AZTN je izvršio uvid i u prosječne cijene sirovog kravljeg mlijeka u RH koje su zabilježene u Tržišnom cjenovnom informacijskom sustavu u poljoprivredi (TISUP), kao i u drugim javno objavljenim publikacijama (DZS).

Prema TISUP sustavu, za sirovo kravljje mlijeko realne kvalitete, prosječna cijena u prosincu 2016. godine iznosila je 2,36 kuna po kilogramu, dok je u prosincu 2017. godine iznosila 2,50 kuna po kilogramu. Iz podataka TISUP sustava zabilježen je blagi rast prosječne proizvođačke cijene mlijeka u 2017. u odnosu na 2016. godinu.

Prema podacima DZS-a, prosječna proizvođačka cijena sirovog kravljeg mlijeka u 2017. godini iznosila je 2,43 kuna za litru, uz blagi rast prosječne proizvođačke cijene mlijeka u odnosu na 2016. godinu, kada je iznosila 2,31 kunu. Napominjemo da su iz cijene isključene subvencije i ostali novčani poticaji.

Grafički prikaz otkupa sirovog kravljeg mlijeka po mljekarama u 2017.

Izvor: publikacija HPA naslova: „Govedarstvo; Godišnje izvješće 2017.“, str. 83.-84.

Obrada: AZTN

Otkupne cijene sirovog mlijeka u EU

AZTN je izvršio uvid i u prosječne cijene otkupa sirovog kravljeg mlijeka u EU u 2017. i 2018. godini. Utvrđeno je da je u kolovozu 2017. prosječna cijena sirovog kravljeg mlijeka u EU iznosila 0,35 eura za kilogram, odnosno 2,61 kunu po kilogramu. Za RH je u istom razdoblju ona iznosila 0,30 eura za kilogram što je 2,24 kune po kilogramu, dok se u 2018. godini bilježi značajniji rast prosječne cijene sirovog mlijeka u RH u odnosu na 2017. godinu. Tako u kolovozu 2018. ona iznosi 0,316 eura za kilogram da bi u prosincu 2018. iznosila 0,343 eura za kilogram. Promatrajući usporedno cijene otkupa mlijeka u prosincu 2018. u odnosu na prosinac 2017., od svih zemalja članica EU, samo tri zemlje bilježe porast cijena otkupa mlijeka. To su Malta, Cipar i Hrvatska pri čemu Hrvatska uz Cipar bilježi najveći rast od 4 posto.

Ako se promatra cijena otkupa sirovog mlijeka u usporedbi s RH, u 2017. godini se primjerice u Slovačkoj, Estoniji, Sloveniji i Mađarskoj bilježi viša cijena otkupa sirovog mlijeka, dok je jedino u Rumunjskoj bila niža. S druge strane, temeljem podataka o cijenama otkupa sirovog mlijeka, primjerice za kolovoz 2018., niže prosječne cijene otkupa mlijeka u usporedbi s RH, su u Španjolskoj, Bugarskoj, Češkoj, Estoniji, Latviji, Litvi, Mađarskoj, Poljskoj, Portugalu, Rumunjskoj, Sloveniji, Slovačkoj, dok se u ostalim zemljama članicama bilježi viša prosječna cijena otkupa sirovog mlijeka u odnosu na RH.

Značajan rast cijena maslaca

Jedan od razloga porasta cijene maslaca bio je nedostatak vrhnja i maslaca na tržištu EU-a, zbog značajnijeg izvoza u Kinu, odnosno povećane potražnje. Najveći rast cijena se dogodio u razdoblju od lipnja do rujna 2017. iz razloga što su zalihe maslaca bile gotovo na „nuli“ te je nastala velika potražnja za dostupne volumene.

U odnosu na tu okolnost povećanja cijena maslaca u 2016. i 2017. godini, AZTN je proveo komparativnu analizu prosječne cijene maslaca u članicama EU-a (Izvor „Europska komisija - Milk Market Observatory, kolovoz 2018., mrežne stranice Europske komisije, [https://ec.europa.eu/agriculture/market-observatory/milk_en], radna mapa br. 2. naslova Dairy Products prices“.

Usporedbom prosječne cijene maslaca (proizvođačka cijena bez PDV-a, isključujući druge troškove npr. prijevoz, utovar, rukovanje, skladištenje, palete, osiguranje itd.), utvrđeno je da je u svibnju 2016. bila najniža utvrđena prosječna cijena (250 eura/100 kg), dok se u rujnu 2017. bilježi najviša utvrđena prosječna cijena (650 eura/100 kg). Kada se usporedi najviša prosječna cijena s najnižom, dolazi se do povećanja u iznosu od gotovo 2,5 puta, odnosno nominalno 400 eura/100 kg. Cijena je rasla s početnih 250 eura/100 kg na 430 eura/100 kg, uz blagi pad cijene, dok od travnja 2017. trend cijene maslaca raste te u srpnju najviša cijena iznosi 650 eura/100 kg. Nakon tog datuma cijena kontinuirano pada do kraja 2017., kada iznosi 455 eura/100 kg. Zadnji je dostupan podatak iz listopada 2018. kada je prosječna cijena maslaca u odnosu na kraj 2017. godine povećana na 498 eura/100 kg.

Ugovorni odnosi između kooperanata i otkupljivača (prerađivača)

U odnosu na ugovorne odnose dionika na tržištu (koji su bili važeći u 2016. i 2017. godini), rezultati istraživanja pokazali su kako su ugovori između kooperanata i otkupljivača (prerađivača) sklopljeni u pravilu na razdoblje od šest mjeseci do godinu dana. To je sukladno Pravilniku o uređenju ugovornih odnosa u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda, koji je stupio na snagu 25. ožujka 2017. kojim je utvrđena primjena minimalnog propisanog roka na koji se sklapa pisani ugovor.

Nadalje, rezultati istraživanja pokazali su da ugovori između proizvođača i prerađivača sirovog kravljeg mlijeka sadrže različite otkazne rokove u slučajevima neispunjavanja obveza neke od ugovornih strana ili u slučajevima promjena cijena. U tom smislu, u predmetnim ugovorima između proizvođača i prerađivača u bitnome se bilježe otkazni rokovi u rasponu od 8 dana do 60 dana.

Ugovorni odnosi između otkupljivača (prerađivača) i trgovačkih lanaca

AZTN je u okviru redovnog godišnjeg istraživanja tržišta maloprodaje mješovitom robom u 2016. godini analizirao ugovore i dokumentaciju za pet najvećih trgovačkih lanaca u Hrvatskoj.

U odnosu na ugovorne odnose između prerađivača mlijeka i najvećih trgovačkih lanaca, rezultati istraživanja pokazali su postojanje odredbi koje bi prema odredbama novog Zakona o zabrani nepoštenih trgovačkih praksi u lancu opskrbe hranom (ZNTP), koji je stupio na snagu 7. prosinca 2017., predstavljale nepoštene trgovačke prakse poput naknada za ulistavanje, marketinga, logističkog rabata i sl. Međutim, analiza ugovora u predmetnom istraživanju obuhvatila je ugovore za 2016. i 2017. godinu kada ZNTP još nije bio na snazi. U odnosu na navedeno, AZTN će sukladno svojim ovlastima pratiti stanje na tržištu i u tom dijelu.

Sektorske studije EK i Bundeskartellamt-a

AZTN je u okviru predmetnog sektorskog istraživanja izvršio uvid i u relevantne komparativne sektorske studije, prije svega Europske komisije i nacionalnog tijela za tržišno natjecanje SR Njemačke (Bundeskartellamt). Konkretno, riječ je o dva dokumenta: „Izvešće Komisije Europskom Parlamentu i Vijeću: Razvoj situacije na tržištu mlijeka i mliječnih proizvoda i funkcioniranje odredbi mliječnog paketa", COM(2014) 354 final, 13. lipanj 2014. te „Izvešće Komisije Europskom Parlamentu i Vijeću: Razvoj situacije na tržištu mlijeka i mliječnih proizvoda i funkcioniranje odredbi mliječnog paketa", COM(2016) 724 final, 24. studenoga 2016., u kojima je zaključno utvrđeno da mliječni paket ima konkretni učinak, no kako bi se u potpunosti ostvario njegov potencijal, potrebno je više vremena i sredstava, osobito u pogledu kolektivnih aktivnosti koje ne obuhvaćaju samo kolektivno pregovaranje, već i potrebu jačanja proizvođačkih organizacija – PO (seljaka, kooperanta). Stoga će se razmotriti produženje njegove primjene nakon 2020., uzimajući u obzir potrebu za poticanjem sveobuhvatnijeg uključivanja proizvođača sirovog mlijeka u proizvođačke organizacije.

Njemačko nacionalno tijelo za tržišno natjecanje, Bundeskartellamt, 9. siječnja 2018. javno je objavilo da je obustavljen postupak u vezi s istraživanjem uvjeta dobave sirovog mlijeka u Njemačkoj. Postupak je pokrenut u travnju 2016. protiv najvećeg proizvođača mliječnih proizvoda u Njemačkoj, Deutsche Milchkontor. Istraživanje se baziralo na zabrinutosti glede slabe konkurentske strukture pri sklapanju komercijalnih odnosa između proizvođača sirovog mlijeka i mljekara, kao prerađivača i ujedno proizvođača mliječnih proizvoda. Između više problematičnih pitanja, Bundeskartellamt je istaknuo vremenski predugo trajanje ugovora, postojanje obveza ekskluzivne dobave u korist pojedinog prerađivača - mljekare i postojanje ex-post promjena cijena kroz IT sustav. Privremeno izvješće prezentirano je javnosti u ožujku 2017., a u istome se navodi da je Bundeskartellamt istaknuo različite prepreke na tržišno natjecanje u detaljnom priopćenju te da je promptno inicirao promjene. Od tada značajan broj poljoprivrednika, odnosno proizvođača sirovog mlijeka, prelazi na drugog prerađivača-mljekaru u smislu prodaje, odnosno dobave sirovog mlijeka, a također nove forme ugovora bile su predmetom rasprave unutar sektora mljekarstva. Najveći prerađivač Deutsche Milchkontor promijenio je svoje uvjete nabave i skratio rok za razdoblje obavijesti za isporuku sirovog mlijeka prema seljacima - proizvođačima sirovog mlijeka sa 24 na 12 mjeseci. Također, mljekare su započele s primjenom ugovora s unaprijed određenim fiksnim cijenama, koje se ne mogu naknadno mijenjati na štetu proizvođača mlijeka. Naime, otkupne cijene su bile temeljene nakon isporuke sirovog mlijeka i na temelju „referentnih cijena“ i tržišnog informativnog sustava.

Proizvođačke organizacije u RH

Nalazi provedenih sektorskih studija u bitnome su usporedivi s nalazima AZTN-a, u dijelu zaključaka oko strukture tržišta i položaja primarnog proizvođača kao slabije strane u lancu u odnosu na otkuplivače (prerađivače). Predmetne komparativne studije problematizirale su pitanje vremenskog trajanja ugovora. Nadalje, u odnosu na proizvođačke organizacije, rezultati istraživanja AZTN-a pokazuju kako su u RH, prema posljednje dostupnim podacima Ministarstva poljoprivrede, priznate četiri proizvođačke organizacije u sektoru mlijeka koje provode petogodišnji poslovni plan: Udruga mljekara „Drava-Sava“ iz Novog Virja, Poljoprivredna zadruga Uzgojno poslovno obrazovni centar Simentalac iz Kutjeva, PO „Mliječni put Hrvatske“ iz Virovitice i Udruga proizvođača mlijeka Međimurja iz Čakovca, koju čine 11 OPG-ova.

Zaključno

Donošenjem tri nova pravilnika u RH u sklopu provedbe „mliječnog paketa“, za razliku od ranije prakse, proizvođači su dobili mogućnost i prije isporuke znati koju će cijenu dobiti za svoje mlijeko. S druge strane, u ovoj djelatnosti otvoren je prostor za brži i jednostavniji dogovor s otkupljivačima jer sada postoji mogućnost pregovora između otkupljivača s proizvođačkom organizacijom, a ne pojedinačno između otkupljivača sa svakim proizvođačem, što bi trebalo značajno skratiti pregovarački proces te ga učiniti jednostavnijim i ekonomičnijim. Proizvođači mlijeka udruženi u proizvođačke organizacije trebali bi ostvarivati povoljnije uvjete otkupa jer otkupljivačima zajedno mogu ponuditi veće količine mlijeka. Preporuka AZTN-a je da se i na ovom tržištu mali proizvođači udružuju kako bi zajednički lakše nastupali na tržištu.